18/11/2019

Ο Μυστράς των Παλαιολόγων

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

Γράφει ο Δημήτρης Θαλασσινός

Το 1249, το έτος που ο πρίγκιπας των Φράγκων Γουλιέλμος Β’ Βιλλαρδουίνος (ή Βιλλεαρδουίνος) έχτισε στην κορυφή του βουνού ισχυρό τείχος και κάστρο, θεωρείται απαρχή της ιστορίας του Μυστρά. Στο χώρο δεν φαίνεται να προϋπήρχε οικισμός, ενώ και τα εντοιχισμένα λείψανα προηγούμενων ιστορικών περιόδων που έχουν εντοπιστεί σε διάφορα κτίσματα ή σημεία της καστροπολιτείας έχουν μεταφερθεί εδώ από πεδινούς μεσαιωνικούς οικισμούς της Λακεδαιμονίας. Η οχύρωση του βουνού και η μετεξέλιξη του Μυστρά, κατά τους επόμενους δύο αιώνες (ύστερη βυζαντινή περίοδος), σε ισχυρό πολιτικό, στρατιωτικό, πνευματικό και καλλιτεχνικό κέντρο συνδέεται με την κατάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τη Δ΄ Σταυροφορία (1204). Μετά από αυτή μετατοπίζεται το ενδιαφέρον του Βυζαντίου προς τις δυτικές επαρχίες του». Η αλλαγή συνδέεται και με την εμπορική διείσδυση των ιταλικών πόλεων (Βενετίας, Γένουας, Πίζας κ.ά), η οποία αναβάθμισε τη σημασία των εμπορικών κέντρων και των ναυτικών

σταθμών της Πελοποννήσου.

Στην Πελοπόννησο οι Φράγκοι εγκαταστάθηκαν το 1204, έχοντας ως ηγέτη τους τον Γοδεφρείδο Βιλλαρδουίνο. Ίδρυσαν το πριγκιπάτο της Αχαΐας (ή Μορέως), όμως κατόρθωσαν να επεκτείνουν τα όριά του ως τη νότια Πελοπόννησο μετά το 1248, όταν ο Γουλιέλμος Β΄ Βιλλαρδουίνος κατέλαβε τη Μονεμβασία. Η ίδρυση του κάστρου στον Μυστρά το 1249 σηματοδοτούσε την εδραίωση της κυριαρχίας τους στην Πελοπόννησο. Το όνομα Μυζηθράς ή Μυστράς προϋπήρχε της ίδρυσης τον κάστρου και ήταν η ονομασία με την οποία αποκαλούσε το βουνό ο τοπικός πληθυσμός πριν από το 1249. Μάλιστα, σύμφωνα με το Χρονικόν του Μορέως, ο Γουλιέλμος ονόμασε το κάστρο Μυζηθράν, «διατί το κράζαν ούτως». Η ονομασία αυτή σχετίζεται με τη μυζήθρα και, σύμφωνα με ορισμένους ιστορικούς, συνδέεται με το σχήμα του βουνού. Κατ’ άλλους, προέρχεται από το Μυζηθράς, το οποίο αποδίδεται στον κύριο της περιοχής (ως όνομα ή ως επάγγελμα). Ο Μυστράς, ένα απομονωμένο βουνό, ύψους 634 μ., ανήκει στον ορεινό όγκο του Ταΰγετου και αποτελεί μια πολύ ισχυρή στρατηγική θέση. Το ιδιόμορφο ανάγλυφο του βουνού, με τα δύο πλατώματα στην κορυφή (όπου χτίστηκε το κάστρο) και στη βόρεια ράχη (όπου βρίσκονται τα παλάτια και η πλατεία), οι απότομες και απόκρημνες πλαγιές στη νότια και νοτιο-ανατολική πλευρά του), και η δυνατότητα εύκολης οχύρωσης των υπόλοιπων πλευρών, που ήθελε από εδώ να ελέγχει και τα ατίθασα σλαβικά φύλα της περιοχής (τους Μηλιγγούς), ήταν τα φυσικά πλεονεκτήματα αυτής της θέσης και ερμηνεύουν την επιλογή του Γουλιέλμου Β’ Βιλλαρδουίνου.

1259: Ο Μυστράς σε βυζαντινά «χέρια»

Το 1259, στη μάχη της Πελαγονίας, στην οποία συγκρούστηκε το πριγκιπάτο της Αχαΐας και το βασίλειο της Νικαίας, οι Φράγκοι θα ηττηθούν και ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος θα συλλάβει τον Γουλιέλμο Β΄ Βιλλαρδουίνο. Ο τελευταίος, για να εξασφαλίσει την απελευθέρωσή του, θα παραχωρήσει τα κάστρα της Μεγάλης Μάνης, της Μονεμβασίας και του Μυστρά. Μετά από το 1262, πλέον, ο Μυστράς γίνεται έδρα βυζαντινού στρατηγού, ο οποίος αλλάζει κάθε χρόνο και διοικεί όλη την Πελοπόννησο. Παράλληλα, οι κάτοικοι της πεδιάδας αρχίζουν να χτίζουν τα σπίτια τους γύρω από το κάστρο, για να προστατευτούν από τις επιδρομές. Ο πληθυσμός θα αυξηθεί ταχύτατα, δημιουργώντας μια νέα πόλη, που ονομάστηκε Χώρα και στη συνέχεια περιτειχίστηκε. Οι κάτοικοι που αναζητούσαν μόνιμη διαμονή εδώ συνέχιζαν να αυξάνουν, με αποτέλεσμα να κατοικηθεί και η περιοχή γύρω από το δεύτερο τείχος. Σταδιακά διαμορφώθηκε και η Κάτω Χώρα, η οποία επίσης περιτειχίστηκε. Την περίοδο αυτή ο Μυστράς θα γνωρίσει ιδιαίτερη ανάπτυξη. Θα μεταφερθεί εδώ η έδρα της μητρόπολης Λακεδαιμονίας, θα χτιστούν η Μητρόπολη, η μονή των

Αγίων Θεοδώρων, το Αφεντικό (Οδηγήτρια) και θα υπάρξει ιδιαίτερη πνευματική άνθηση. Από το 1308 ο τίτλος του στρατηγού δίνει τη θέση του σε μόνιμους διοικητές. Πρώτος διοικητής ήταν ο Μιχαήλ Καντακουζηνός (1308-1316). Τον διαδέχτηκε ο Ανδρόνικος Παλαιολόγος Ασάν (1316-1321).

Το Δεσποτάτο και η τουρκική κατάκτηση

Το 1348 δημιουργείται το Δεσποτάτο του Μορέως, με πρώτο δεσπότη τον Μανουήλ Καντακουζηνό (1349-1380), γιο του αυτοκράτορα Ιωάννη ΣΤ΄ Καντακουζηνού. Θα τον διαδεχτούν ο αδερφός του Ματθαίος (1380-1383) και ο γιος του Ματθαίου Δημήτριος (1383-1384). Ο τελευταίος βρέθηκε αντιμέτωπος με τον αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγο, όταν διεκδίκησε μεγαλύτερη ανεξαρτησία από την Κωνσταντινούπολη, και έδωσε τη θέση του στο γιο του αυτοκράτορα Θεόδωρο Α΄ Παλαιολόγο (1383-1407). Τα χρόνια που θα ακολουθήσουν το δεσποτάτο θα επεκταθεί οε όλη την Πελοπόννησο, αναβαθμίζοντας την πολιτική, διοικητική και πνευματική σημασία του Μυστρά. Το 1429 θα δημιουργηθεί ένα δεύτερο δεσποτάτο στο Μοριά, με έδρα τη Γλαρέντζα, ηγέτης του οποίου ορίζεται ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, ενώ το 1430 ιδρύεται και τρίτο, με έδρα τα Καλάβρυτα, με δεσπότη τον Θωμά Παλαιολόγο, αδερφό του Κωνσταντίνου και του Θεόδωρου Β΄, ο οποίος ήταν δεσπότης του Μυστρά την περίοδο 1407-1443. Το 1443 ο Κωνσταντίνος θα γίνει δεσπότης του Μυστρά, θέση στην οποία παρέμεινε ως το 1448, οπότε χρίστηκε αυτοκράτορας -ο τελευταίος- του Βυζαντίου. Τελευταίος δεσπότης του Μυστρά ήταν ο Δημήτριος Παλαιολόγος (1449-1460).

Γεώργιος Γεμιστός – Πλήθων

Ο Γεώργιος Γεμιστός-Πλήθων (1360, Κωνσταντινούπολη – 1452, Σπάρτη) υπήρξε μια από τις κορυφαίες πνευματικές μορφές των ύστερων βυζαντινών χρόνων. Στην Κωνσταντινούπολη μυήθηκε στην πλατωνική και νεοπλατωνική σκέψη, ενώ στην Αδριανούπολη, την πρωτεύουσα του Οθωμανού ηγεμόνα Μουράτ Α΄, ήρθε σε επαφή με το πνεύμα της ανεξιθρησκίας. Σημαντική ήταν η επίδραση που άσκησε στη σκέψη του και ο Ζωροαστρισμός. Η διαδρομή αυτή καθόρισε τη φιλοσοφική του φυσιογνωμία, που τη χαρακτήριζαν το πλατωνικό και νεοπλατωνικό πνεύμα, το ιδιόμορφο και με πολλαπλές επιρροές θρησκευτικό σύστημα και οι νέες κοινωνικές ιδέες, οι οποίες πίστευε ότι θα εξασφάλιζαν την επιβίωση και αναγέννηση του ελληνικού κόσμου. Ο Πλήθων θα βρεθεί στον Μυστρά μετά το 1393. Εδώ θα ολοκληρώσει τις αντιλήψεις του, θα συγγράψει τα περισσότερα έργα του, θα διδάξει και θα προσπαθήσει να υλοποιήσει τις κοινωνικές του απόψεις. Ταυτόχρονα θα προσφέρει τις υπηρεσίες του στους δεσπότες και θα πάρει μέρος στη Σύνοδο της Φεράρας-Φλωρεντίας (1439-40) για την ένωση των Εκκλησιών της Ανατολής

και της Δύσης. Κατά τη σύντομη παραμονή του στην Ιταλία, έφερε σε επαφή τους πνευματικούς ανθρώπους της Δύσης με την κλασική φιλοσοφία και ειδικότερα με τον Πλάτωνα. Στη φιλοσοφική σχολή που ίδρυσε στον Μυστρά φοίτησαν, μεταξύ άλλων, ο διαπρεπής Έλληνας καρδινάλιος Βησσαρίων και ο τελευταίος ιστοριογράφος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, Λαόνικος Χαλκοκονδύλης.

Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος

Ο Κωνσταντῖνος ΙΑ’ Δραγάσης Παλαιολόγος (9 Φεβρουαρίου 1404 – 29 Μαΐου 1453) ήταν ο τελευταίος βασιλεύων Βυζαντινός αυτοκράτορας, ως μέλος της δυναστείας των Παλαιολόγων, από το 1449 έως το θάνατό του κατά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453).

Γεννήθηκε το 1405 και ήταν γιος του αυτοκράτορα Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγου και νεότερος αδερφός του επίσης αυτοκράτορα Ιωάννη Η΄ Παλαιολόγου. Σε ηλικία μόλις 24 ετών διοίκησε με τα αδέρφια του το Δεσποτάτο του Μορέως, το οποίο αναδιοργάνωσε και οχύρωσε ενόψει του τουρκικού κινδύνου. Διακρίθηκε για την αποφασιστικότητα και τις διοικητικές του ικανότητες. Δεσπότης του Μυστρά ορίστηκε το 1443 και έξι χρόνια αργότερα (6 Ιανουαρίου 1949) στέφθηκε στον Μυστρά αυτοκράτορας του Βυζαντίου, εξασφαλίζοντας και την άδεια-έγκριση του σουλτάνου Μουράτ. Ήδη η Βυζαντινή Αυτοκρατορία είχε συρρικνωθεί πληθυσμιακά (100.000 κάτοικοι από ένα εκατομμύριο) και εδαφικά (Κωνσταντινούπολη, πόλεις της Προποντίδας και του Εύξεινου Πόντου, Πελοπόννησος και μερικά νησιά). Παρά τις προσπάθειές του να οργανώσει καλύτερα και να ενισχύσει την άμυνα της πόλης και παρά τις εκκλήσεις του για βοήθεια από τη Δύση, ο νεαρός και φιλόδοξος σουλτάνος Μωάμεθ Β΄ θα πολιορκήσει και θα καταλάβει την Κωνσταντινούπολη στις 29 Μαΐου Ι453. Ο Κωνσταντίνος θα αγωνιστεί ηρωικά στο πλευρό των υπερασπιστών της πόλης και θα πέσει μαχόμενος πάνω στα τείχη της Βασιλεύουσας. Το όνομά του συνδέθηκε έκτοτε με πλήθος θρύλων και λαϊκών παραδόσεων («μαρμαρωμένος βασιλιάς» κ.ά.).

Παλαιολόγεια Αναγέννηση

Την περίοδο κατά την οποία στη γειτονική Ιταλία ξεκίνησε η Αναγέννηση, ο βυζαντινός πολιτισμός φτάνει στον Μυστρά σε ιδιαίτερα επίπεδα ακμής και ωριμότητας. Καλλιτέχνες και πνευματικοί άνθρωποι συρρέουν στην καστροπολιτεία και δημιουργούν τις προϋποθέσεις για μια μοναδική πνευματική αναγέννηση, κυρίως στην αγιογραφία, αλλά και στην αρχιτεκτονική. Αυτή η Παλαιολόγεια Αναγέννηση, όπως ονομάστηκε, καλύπτει την τελευταία περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, από το 13ο ως το 15ο αιώνα. Εκδηλώνεται σε εποχή πολιτικής παρακμής, παράλληλα με μια εντυπωσιακή άνθηση των άλλων τεχνών

και των γραμμάτων. Χαρακτηριστικό της, μεταξύ άλλων, είναι η επιστροφή σε αξίες της κλασικής αρχαιότητας, η οποία εκφράζεται με νατουραλιστική αναπαράσταση του φυσικού κόσμου, αλλά και με αποτύπωση του συναισθηματικού κόσμου στις μορφές. Πρόκειται για ένα είδος «πνευματικού ρεαλισμού», όπου το ορθόδοξο ήθος αποτυπώνεται μέσα από τον παλμό της ζωής και την κίνηση. Χαρακτηριστικά είναι και ο πλούτος των χρωμάτων, η δύναμη του σχεδίου και η κατάκτηση της τρίτης διάστασης (του βάθους) στο τοπίο και στα κτήρια. Η βραχύβια αυτή αναγέννηση της τέχνης έδωσε μερικές από τις σπουδαιότερες προσωπογραφίες και μνημειακές συνθέσεις της εποχής στον ελλαδικό χώρο αλλά και ευρύτερα στα Βαλκάνια. Στον Μυστρά έχουμε κορυφαία δείγματα αυτής της εκλεπτυσμένης και κομψής τέχνης, που κατάγονται κατευθείαν από τα καλύτερα πρότυπα της Κωνσταντινούπολης. Χαρακτηριστικές από αυτή την άποψη είναι συνθέσεις όπως «Ο άγγελος από τη Δευτέρα Παρουσία» στο νάρθηκα και «Οι άγγελοι του Χριστού εν δόξη» στο διακονικό της Μητρόπολης, «Οι άγγελοι-καρυάτιδες που κρατούν τη Δόξα του Χριστού» στο νοτιοδυτικό παρεκκλήσιο της Οδηγήτριας, «Η γέννηση του Χριστού», η «Βάπτιση», ο τρούλος με τον Παντοκράτορα και τους Προφήτες στην Περίβλεπτο, η «Βαϊοφόρος», η «Έγερση του Λαζάρου» και η «Γέννηση» στην Παντάνασσα.

Μοναστήρια και εκκλησίες

Στον Μυστρά δεσπόζουν επτά σημαντικές εκκλησίες: η Παντάνασσα, ο Άγιος Δημήτριος (Μητρόπολη), η Αγία Σοφία, η Ευαγγελίστρια, η Περίβλεπτος, η Παναγία η Οδηγήτρια (Αφεντικό) και οι Άγιοι Θεόδωροι. Οι εκκλησίες αυτές υπήρξαν καθολικά μοναστηριών. Σήμερα πάντως, μόνο η Παντάνασσα λειτουργεί ως μοναστήρι. Πολλές από τις εκκλησίες οφείλουν τη σημερινή τους μορφή σε εργασίες συντήρησης που πραγματοποιήθηκαν από τον Α. Ορλάνδο λίγο πριν το 1940. Η μορφή των εκκλησιών συνδέεται με το φυσικό ανάγλυφο της θέσης στην οποία χτίστηκαν. Έτσι, το σύνολο των εκκλησιών αποκλίνει προς την ανατολή, κατά παράβαση των σχετικών κανόνων της θρησκευτικής παράδοσης. Μία από αυτές, μάλιστα, ο Άγιος Γεώργιος, έχει φορά από το βορρά προς το νότο. Ως προς την αρχιτεκτονική μορφή, κυριαρχούν ο απλός δίστηλος τύπος και ο χαρακτηριστικός για τον Μυστρά τύπος που συνδυάζει τη βασιλική στο ισόγειο και το ναό με τρούλους στο υπερώο. Σήμα κατατεθέν των εκκλησιών είναι και οι εξωτερικές στοές. Συνολικά, η αρχιτεκτονική μορφή και τα δομικά υλικά διαμορφώνουν ένα απόλυτα αρμονικό σύνολο με το περιβάλλον.

Μητρόπολη (Άγιος Δημήτριος)

Η Μητρόπολη (‘Αγ. Δημήτριος). Η ανατολική πλευρά με το μεταγενέστερο καμπαναριό. Χατζηδάκης, Μαν., Μυστράς: Η μεσαιωνική πολιτεία και το κάστρο,

Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1996, σ. 24, εικ. 7.

Πρόκειται για συγκρότημα κτηρίων που βρίσκεται μέσα από το βορειότερο σημείο του εξωτερικού τείχους. Δύο είσοδοι, μια μικρή και παλαιότερη, νότια, και μια μεταγενέστερη και πιο επιβλητική, στη δυτική αυλή, μας οδηγούν στο εσωτερικό του συγκροτήματος και στο ναό, ο οποίος είναι αφιερωμένος στον Άγιο Δημήτριο. Εδώ στέφθηκε αυτοκράτορας ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος – λέγεται μάλιστα πως η πλάκα με το δικέφαλο αετό στο κέντρο του ναού μαρτυρεί αυτό ακριβώς το γεγονός. Ο ναός είναι μια τροποποιημένη μορφή της αρχικής τρίκλιτης βασιλικής που άρχισε να χτίζεται μάλλον από το μητροπολίτη Ευγένιο το 1263. Στη συνέχεια προστέθηκαν οι εργασίες και η διακόσμηση (τέλη 13ου αιώνα) του μητροπολίτη Νικηφόρου Μοσχόπουλου, με χορηγία του αδερφού του Ααρών, η μορφή του οποίου ξεχωρίζει ανεπαίσθητα σε μια τοιχογραφία στο ιερό. Κατά το 15 αιώνα ο μητροπολίτης Ματθαίος γκρέμισε την ξύλινη δίρριχτη στέγη. Σιη θέση της κατασκευάστηκε ένα σύμπλεγμα τρούλων, ενώ παράλληλα προστέθηκε ο γυναικωνίτης και καταστράφηκε το πάνω μέρος των τοιχογραφιών του εσωτερικού κλίτους. Έτσι ο ναός μετατράπηκε σε βασιλική κάτω και σταυροειδή με τρούλο πάνω. Ο γλυπτός διάκοσμος του ναού εμφανίζει ποικιλία ως προς το ύφος και την εποχή, ενώ αξιοπρόσεκτος είναι ο ανάγλυφος δικέφαλος αετός των Παλαιολόγων στο δάπεδο, κάτω από τον τρούλο. Ποικιλία ως προς την τεχνοτροπία αλλά μεγαλύτερη εντόπιση ως προς το χρόνο (τελευταίο τέταρτο 13ου – αρχές 14ου αιώνα) εμφανίζουν οι εξαιρετικές τοιχογραφίες του ναού, που σε μεγάλο βαθμό οφείλονται στον Νικηφόρο. Το συγκρότημα της Μητρόπολης συμπληρώνουν κτήρια που προστέθηκαν μεταγενέστερα: το πυργόμορφο καμπαναριό (στη νοτιοανατολική γωνία του ναού), η στοά με τους πεσσούς και τις καμάρες στη δυτική πρόσοψη, μια δεύτερη στοά στη βόρεια πλευρά, απ’ όπου η θέα προς την κοιλάδα είναι εξαιρετική, καθώς και η όμορφη βόρεια αυλή με τα τόξα και τα διώροφα κτήρια στη δυτική πλευρά της, έργα του μητροπολίτη Ανανία Λαμπαδάρη, ο οποίος σφαγιάστηκε από τους Τούρκους το 1760. Το σημείο όπου μαρτύρησε, έξω από τη Μητρόπολη, είναι περιφραγμένο με κιγκλίδωμα. Ένας άλλος μητροπολίτης, ο Χρύσανθος, έχτισε το 1802 τη βρύση που συναντάμε στην ίδια αυλή.

Ευαγγελίστρια

Η Ευαγγελίστρια βρίσκεται στην Κάτω Χώρα, ανάμεσα στη Μητρόπολη και τους Αγίους Θεοδώρους. Είναι ένας μικρός δίστηλος σταυροειδής ναός, με καλαίσθητο τρούλο, νάρθηκα και γυναικωνίτη, που χρονολογείται στα τέλη του 14ου ή στις αρχές του 15ου αιώνα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο γλυπτός διάκοσμος στο εσωτερικό του, στον οποίο ξεχωρίζουν τα σκαλισμένα κυβικά κιονόκρανα. Ο

περίβολος του ναού χρησίμευε ως νεκροταφείο, αν και όπως μαρτυρεί η ιδιαίτερη κομψότητα του αυτός δεν προοριζόταν εξαρχής για κοιμητήριο.

Μονή Βροντοχίου (Άγιοι Θεόδωροι, Οδηγήτρια/Αφεντικό)

Οι Άγιοι Θεόδωροι και η Παναγία η Οδηγήτρια, οι μεγαλύτερες και πιο εντυπωσιακές εκκλησίες του Μυστρά, βρίσκονται στη βόρεια γωνία του εξωτερικού τείχους. Αποτελούσαν τμήματα του μοναστηριακού συγκροτήματος του Βροντοχίου, το οποίο ήταν πνευματικό κέντρο του Μυστρά και χώρος ταφής των δεσποτών. Οι Άγιοι Θεόδωροι είναι ένας σταυροειδής οκταγωνικός ναός και προηγούνται χρονολογικά. Η ανέγερσή τους άρχισε γύρω στα 1290, για να ολοκληρωθεί το 1295 από τον Παχώμιο. Ο ίδιος, το 1310, σε μια περίοδο που η μονή είχε ανοδική πορεία, έχτισε το λαμπρό ναό της Παναγίας της Οδηγήτριας, ο οποίος συγκέντρωσε γύρω του τα κτήρια της μονής (Τράπεζα και κελιά). Ο Παχώμιος – όπως και ο δεσπότης Θεόδωρος Α΄ – έχει ταφεί στο βορειοδυτικό παρεκκλήσιο της Οδηγήτριας. Στην εξωτερική όψη των Αγίων Θεοδώρων κυριαρχούν ο τεράστιος τρούλος και οι σειρές από τούβλα ανάμεσα στην τοιχοδομία και στα τόξα των παραθύρων. Στο εσωτερικό του ναού σώζονται λίγα γλυπτά, αντιπροσωπευτικά της γλυπτικής τέχνης στην περιοχή κατά τα τέλη του 13ου αιώνα. Λίγες και όχι καλά διατηρημένες είναι και οι τοιχογραφίες που σώζονται σε διάφορα σημεία του ναού. Ο μεγαλοπρεπής και επιβλητικός ναός της Παναγίας της Οδηγήτριας χαρακτηρίζεται από ένα σύνθετο τύπο: εξωτερικά είναι διώροφος πεντάτρουλος σταυροειδής ναός, ενώ εσωτερικά έχει τη μορφή μιας ιδιόμορφης βασιλικής. Το κτηριακό συγκρότημα πλαισιώνουν μια σειρά παρεκκλήσια και ένα τριώροφο καμπαναριό. Στο εσωτερικό του ναού ξεχωρίζουν η διακόσμηση των τοίχων με την πολυέξοδη τεχνική της ορθομαρμάρωσης (επένδυση των τοίχων με πολύχρωμες πλάκες μαρμάρων), καθώς και πολλές αξιόλογες τοιχογραφίες. Η Οδηγήτρια έχει μεγάλη περιουσία και σημαντικά εισοδήματα. Ταυτόχρονα, χαρακτηριζόταν ως σταυροπηγιακή (υπαγόταν, δηλαδή, απευθείας στο Πατριαρχείο) και ήταν απαλλαγμένη από φόρους. Στους τοίχους του νοτιοδυτικού παρεκκλησίου μπορείτε να διακρίνετε τμήματα από αντίγραφο των χρυσόβουλων που κατοχυρώνουν αυτά τα προνόμια της μονής. Η δυνατότητά της να ελέγχει την περιουσία της και να μην πληρώνει φόρους ή, κατ’ άλλους, η απεικόνιση του δεσπότη Θεόδωρου με αυτοκρατορικά σύμβολα της έδωσαν το όνομα «Αφεντικό».

Αγία Σοφία

Η Αγία Σοφία, που μάλλον ήταν καθολικό μονής και επίσημος ναός του παλατιού και των ευγενών, βρίσκεται στην Επάνω Χώρα. Χτίστηκε ανάμεσα στο 1350 και το 1365 από τον Μανουήλ Καντακουζηνό, τον πρώτο δεσπότη του Μυστρά, και

ταυτίζεται με το ναό του Ζωοδότη Χριστού, ο οποίος ιδρύθηκε από τον Μανουήλ και μετατράπηκε σε ανδρικό μοναστήρι με πατριαρχικό σιγίλλιο του 1365. Ανήκει στον απλό δίστηλο τύπο (τον ίδιο με την Ευαγγελίστρια και την Περίβλεπτο) και διατηρεί λίγα μόνο στοιχεία από το γλυπτό διάκοσμο και τις τοιχογραφίες της.

Περίβλεπτος

Στο νοτιοανατολικό άκρο του οικισμού, δίπλα στον απόκρημνο βράχο, συναντάμε το περίπλοκο και συνάμα γραφικό μοναστηριακό συγκρότημα της Περιβλέπτου. Ο ναός, που μοιάζει να είναι σφηνωμένος μέσα στο βράχο, χτίστηκε το 14ο αιώνα και είναι σταυροειδής, εγγεγραμμένος δίστηλος. Η είσοδος στο ναό εξασφαλίζεται από μια μικρή πόρτα δίπλα στις αψίδες, η οποία οδηγεί αρχικά σ’ ένα στενό διάδρομο, κάτω από το βράχο. Το κτηριακό σύμπλεγμα συμπληρώνουν τα παρεκκλήσια. Το εσωτερικό του ναού κοσμείται με εξαιρετικές τοιχογραφίες, χαρακτηριστικές της Παλαιολόγειας Αναγέννησης, Ανάμεσά τους ξεχωρίζει η εικονογράφηση του τρούλου, στον οποίο εικονίζεται ο Παντοκράτωρ, η Παναγία και οι Προφήτες. Η τεχνοτροπία και το ύφος των εικόνων παρουσιάζουν σημαντική ομοιογένεια. Εντούτοις, πιο διεισδυτικές και εξειδικευμένες ματιές αποδίδουν τα έργα σε τέσσερις διαφορετικούς αγιογράφους ή σε διαφορές στον τρόπο εκτέλεσης των έργων. Τέλος, αξιόλογος ως προς την αισθητική, αλλά με ποικιλία ως προς την τεχνοτροπία, εμφανίζεται ο γλυπτός διάκοσμος του ναού.

Παντάνασσα

Είναι η τελευταία χρονολογικά εκκλησία που χτίστηκε στον Μυστρά κάτω από τα τείχη της Επάνω Πόλης. Κατέχει περίοπτη θέση, στο κεντρικό σημείο της ανατολικής πλαγιάς του λόφου και της καστροπολιτείας γενικότερα. Η μονή ιδρύθηκε το 1426-8 από τον Ιωάννη Φραγκόπουλο, υψηλόβαθμο αξιωματούχο του δεσποτάτου, και διατηρείται καλύτερα απ’ όλα τα άλλα μνημεία του Μυστρά. Ανήκει στο συνηθισμένο για τον Μυστρά τόπο που συνδυάζει την τρίκλιτη βασιλική στο ισόγειο και το σταυροειδή εγγεγραμμένο πεντάτρουλο στον όροφο. Σημαντικές για το κτηριακό συγκρότημα ήταν οι ανοιχτές στοές του (σήμερα σώζεται μόνο μία). Τα γλυπτά του ναού, που ποικίλλουν ως προς την τεχνοτροπία, παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν τα κιονόκρανα, τα επιθήματα και η πύλη που οδηγεί από το νάρθηκα στο ναό. Οι τοιχογραφίες των θόλων και των υπερώων της Παντάνασσας (1430) έχουν υψηλή ποιότητα και ξεχωρίζουν για τη δύναμη του χρώματος και την κίνηση που τις διακρίνει. Οι τοιχογραφίες του ισογείου είναι μεταγενέστερες (17ος-18ος αιώνας) και διαφοροποιούνται ως προς το ύφος και την καλλιτεχνική αξία.

Η Καστροπολιτεία του Μυστρά.

Τα χρόνια αυτά ο Μυστράς, και γενικότερα η Πελοπόννησος, θα γνωρίσουν μια νέα τουρκική επιδρομή (1446), την εξέγερση των Αλβανών (1453), τις συναλλαγές των δεσποτών με τον Μωάμεθ Β΄ για να καταπνιγούν οι στάσεις, τις εμφύλιες συγκρούσεις των δεσποτών και το διχασμό ανάμεσα στους δεσπότες που προσέβλεπαν προς τη Δύση και σ’ εκείνους που έδειχναν διάθεση συναλλαγής με τους Τούρκους. Φτάνουμε έτσι στην 30η Μαΐου 1460, τη μέρα που ο Δημήτριος Παλαιολόγος παραδίδει χωρίς μάχη τον Μυστρά στους Τούρκους και προσκολλάται στην αυλή του σουλτάνου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αδαμακόπουλος Τριαντάφυλλος – Ματσούκα Πηνελόπη, Ταΰγετος-Σπάρτη, Μυστράς, Ξηροκάμπι, εκδόσεις Αναπτυξιακή Εταιρεία Λακωνίας «Πάρνωνα-Ταϋγέτου» Α.Ε.
2. Γκίκας Γιάννης, Κάστρα και ταξίδια, 5 τόμοι, εκδόσεις Αστήρ.
3. Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, Λήμματα για τη Λακωνία, τους προορισμούς της και τους Λάκωνες καλλιτέχνες.
4. ΗΩΣ (Συλλογικό), Λακωνία, εκδόσεις Παπαδήμα.
5. Ιερά Μητρόπολης Μονεμβασίας και Σπάρτης, Θησαυροί και Κειμήλια Μουσείου Εκκλησιαστικής Τέχνης, Σπάρτη 1998.
6. Ιστορικά/Ελευθεροτυπία, Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, τόμος 238/27 Μαΐου 2004.
7. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, 14 τόμοι, Εκδοτική Αθηνών.
8. Κακούρου-Χρόνη Γεωργία, Έλληνες λογοτέχνες για το Μυστρά, εκδόσεις Ιδιομορφή, Σπάρτη 2002.
9. Καρποδίνη-Δημητριάδη Ειρήνη, Κάστρα της Πελοποννήσου, εκδόσεις Αδάμ, Αθήνα 1993.
10. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Λακωνίας, Λακωνία – Περιηγήσεις στο χώρο και στο χρόνο, Σπάρτη 2004.
11. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Λακωνίας – 5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Όψεις πολιτισμού του Βυζαντινού κόσμου της Λακωνίας, Σπάρτη 2004.
12. Ορλάνδος Αναστάσιος, Τα παλάτια και τα σπίτια του Μυστρά, εκδόσεις Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, Αθήνα 2000.
13. Παραδείσης Αλέξανδρος, Φρούρια και κάστρα της Ελλάδας, τόμος 2, εκδόσεις Ευσταθιάδη, Αθήνα 1983.
14. Ράνσιμαν Στίβεν, Μυστράς, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1986.
15. Θαλασσινός Δημήτριος, Ο Μυστράς του Παλαιολόγου, Αθήνα 2002.
16. Σάθας Ν., Παλαιολόγεια και Πελοποννησιακά, Αθήνα.

Πηγή: HISTORICAL QUEST